

RESUMO

Vai para os 1500 anos o tempo pasado dende que os ríos Chamoso, Neira e Sarria aparecen documentados e pasan a dar nome ás terras de Chamoso, Riba de Neira e Sarria. Numerosos documentos recollen as sucesivas solucións adoptadas para a organización dos espazos e comunidades asentadas neses territorios.

A escolma dalgúns deses documentos axuda a apreciar a evolución social e debe servir de base para un estudo e análise profunda das entidades que no tempo presente conforman o concello do Corgo.

PALABRAS CLAVE

Camiño, concello, condado, extremas, muíño, parroquia, ponte, río, terra, xurisdición.

INTRODUCCIÓN

Dende o tempo do Reino Suevo de Galicia, a Terra de Chamoso mantivo, substancialmente, a súa unidade organizativa e de señoríos territoriais.

As terras entre Chamoso e Neira que foran de presura e de reguengo, despois do curto período da dominación árabe, por sucesivas concesións reais van pasando na Idade Media a mans da Mitra lucense, ás dalgúns mosteiros e en especial a “tenentes” e condes, derivando a maioría, finalmente, cara aos poderosos Condes de Lemos, baixo cuxo dominio se mantiveron dende finais do século XV, organizadas arredor da “Pobra de Adai” e da “Pobra de San Xiao”, no Marquesado de Sarria, ata que se produciu a supresión dos señoríos polas Cortes de Cádiz.

Agás unhas poucas parroquias e coutos, pertencentes á xurisdición da cidade de Lugo e dos seus bispos, só algúns pequenos coutos permaneceron en mans de mosteiros, fidalgos e señores particulares e da Encomenda de Portomarín, esta como elemento protector do Camiño Francés do Biduedo a Lugo.

Para unha entidade territorial ampla e aberta como é a Terra de Chamoso non foi excesivo o esfrangullamento xurisdiccional e co gaño de parroquias na ribeira do Neira e na marxe dereita do Chamoso e a perda doutras pola banda de

López Arias, Xaime Félix

Meste, Graduado Social, Licenciado en Dereiro, Profesor de ensino de Adultos (xubilado). Avogado en exercicio en Sarria

Castroverde, cando en 1840 nace o concello do Corgo, este pode ser considerado o herdeiro natural das xurisdición das antigas A Pobra de Adai e A Pobra de San Xiao.

Maior esnaquizamento e variacións se observan na división eclesiástica, xa que aquel Condado de Chamoso do tempo dos suevos aparece fraccionado nos arciprestados chamados coutos de Lugo, Mestrescolía, Luaces, Picato, Farnadeiros e Sarria, con diversas agregacións e segregacións parroquiais ao longo dos séculos.

Pódese dicir que a organización territorial “civil” mantivo unha traxectoria máis lineal que a eclesiástica e, agás algúns brincos de extremas (casos de Franqueán, Vilarello, Santalla do Alto, etc.) as 38 parroquias do actual concello do Corgo formaron parte do Condado de Chamoso, no século VI, condado que agora se ve repartido entre os concellos do Corgo, Lugo, Láncara, Baralla e Castroverde.

1.-COMITATU FLAMOSIS

(569. *Concilium apud Lucum* ¿.....?).- “*Primus itaque Comitatus Flamosus dicitur per suas divisiones*”..... “E así o primeiro é o chamado Condado de Chamoso, polas súas extremas”

(572 ¿ ?) “*Primus Comitatus Flammosis oritur, ubi intrat Flumen Naria in Mineo, deducitur at montem Pando, procedit que Pennam majorem, et inde ad Cubarium montem, vertitur ad montem Lapium, procedens in directum at Petram Curbam et inde al Villarem Valentum; deduciturque per Petruzo de Viascones, recta linea per illo monte Ranemiri, in directa ad Villam Plana, exiens in directum ad Fontanum Vermenosum; ingraditur in Tunizello, procedens ad Recemir Villa, progrediens ad illa Mamola de monte Varone; per cacumen montis intrat in Elebrone, ubi intrat in Mineo*”.

“...O primeiro Condado é o de Chamoso que principia onde entra o río Neira no Miño, segue ao monte Pando, continúa ata Pena Maior e despois

vai ao Montecubeiro, volve cara ao monte Lapío, avanzando en dereitura á Pedra Curva e, desde alí, vai a Vilar de Valentes, conducindo todo dereito a Fonte Vermosa, penetra ata Tunicelo, avanzando ata a vila de Recemil, xirando cara a Mámoa do monte Varón e segue polo cume do monte e entra no (regueiro) Elebrón, onde este se xunta co Miño”.

(747.- Odoario ¿ ?).- *“In Ripa Minei in Elebron Ecclesia Sancti Romani; Ecclesia de Sancto Petro de Farnatarios, cum ejus familia ab integro; Sancta Eolalia de Quinte cum ejus familia ab integro; Sancto Stephani cum sua familia; Sancta Eolalia de Zerzeta cum ejus familia ab integro; Sancto Juliano de Monumento ab integro, cum ejus familia et hereditates, sicut est conclusa per illo valo omnique gyro nullo scurro fixo in Calleos januam per nullam justitiam secularem. In riva Flammoso et Ecclesia Sanctae Columbae ab integro cum ejus familia. Riva Tordena, Ecclesia Sanctae Eolallia Alta”*

“...Na ribeira do río Miño, no Elebrón, a igrexa de San Román; a igrexa de San Pedro de Farnadeiros, con toda a súa servidume; Santalla de Quinte cos seus servos en toda a súa integridade; Santo Estevo de Farnadeiros cos seus servos; Santalla de Cerceda con toda a súa servidume; San Xulián de Monumento íntegra cos seus servos e as herdades, segundo está delimitada polo valado que en todo o seu xiro non ten porta franca para ningunha xustiza secular. Na ribeira do Chamoso a igrexa de Santa Comba, integramente coa súa servidume. Na ribeira da Tórdea, a igrexa de Santalla do Alto...”

“...(1078).- *“.... quia erat veritas de Comitatus et de Regalengos, de illo Rex, prenomatos Rapati, Superata, Flamosi: isti nominati a parte Orientis...”*

“...porque era en verdade de Condado e de Reguengo, de El-Rei, os anteditos de Rábade, Sobrado e Chamoso: estes termos así nomeados están situados á parte do nacente”.

2. TERRA DE CHAMOSO.-

(832.- Adefonsus II).- *“... Sancti Salvatoris concedo Ecclesiae, que ante fuerant subditae Lucensis Ecclesiae, per cuncta saeculorum tempora, id est: Balvonica, Neyra, Flamoso, Sarria, Paramo, Froylani, Sabinianos, Sardinaria, Aviancos, Asma. Camba et Ecclesias de Dezon...”*

“...Concéddolle a San Salvador (de Ovedo), as igrexas que antes estiveron suxeitas á igrexa de Lugo, por tempo de moitos séculos, son estas: Balboa, Neira, Chamoso, O Páramo, Froián, O Saviñao, Sardiñeira, Abeancos, Asma, Camba e as igrexas de Dozón...”

(897, Adefonsus III) .- *“....ex alia vero parte Minei in eodem Porto Framir in territorio Flamosi, Ecclesiam Sancta Eolaliae de Quinte cum ipsa Villa de Quinte quam fundaverunt nostri servi Quilinus, Verinus, Miro, Sirio, Seneorina, Maria, Laverigus, Minax et Asoredus; et in ipsu Portu de Framiri Villam de Coleses, et homines et hereditatis ex nostra familia: Ecclesiam Sancti Petri de Farnatarios; Ecclesiam Sancti Stephani, et Villam vocitata Portugale; Villam de Pousata e de Quintanela ; Villam de Malarici cum familia; Villam de Sisnandi ; Ecclesiam Sanctae Eolalia Alta , que fuit Domni Valeriani una cum Ecclesia Sancti Salvatoris; Ecclesiam Sancti Iuliani de Monumenta cum ipsa Villa et familia Regis; In ripa ejusdem Sancte Columbe quam Dominus Odoarius Lucensi Episcopus cum suas familia fundavit...”*

“...e en verdade da outra parte do Miño, no Porto de Framir, no territorio de Chamoso a igrexa de Santalla de Quinte coa Vila de Quinte que a fundaron os nosos servos: Quilino, Verino, Miro, Sirio, Seneorina, María, Laverigo, Minax e Asoredos; e no mesmo Porto de Framir, a Vila de Coeses e os homes e herdades dos nosos servos; a igrexa de San Pedro de Farnadeiros; a igrexa de Santo Estevo e a Vila chamada Portugal; a Vila de Pousada e a de Quintela; a Vila de Mariz coa servidume; a Vila de Sisnande; a igrexa de Santalla de Cerceda; tamén en Chamoso a igrexa de Santalla do Alto, que foi de don Valeriano, xuntamente coa igrexa de San Salvador (de Bande): a igrexa de San Xulián de Monumenta coa súa vila e os servos do Rei; na mesma ribeira, Santa Comba, que a fundou don Odoario cos seus servos...”.

(976 Adosinda faille doazón ao mosteiro de Samos de varias vilas)

“... villam propriam quam habeo de porcione parentum meorum in Mazaneta, ubi dicunt Scaureda, iuxta fluvium Tordena...”

“... unha vila propia miña que a teño de porción dos meus parentes en Maceda, onde din Escoureda, a carón do río da Tórdea...”

(1074, Doazón de Gelvira Ordoniz, filla de Adosinda Arie, ao mosteiro de Samos).

“... item en Flamoso ecclesia vocabulo sancti Michaelis el villa vocitata Lapiu cum aiunctionibus suis et iacent ambas inter Neira el Minio; similiter ibi in Flamoso, in valle quod vocitat Sanctum Petrum, villa vocabulo Villare cum suis aiunctionibus. Istas villas iam dictas integras...”

“... ademais en Chamoso a igrexa chamada de San Miguel e a vila nomeada Lapío coas súas adxuncións e xacen ambas entre o Neira e o Miño; igualmente alí en Chamoso, no val que lle chaman San Pedro, a vila chamada Vilar coas súas adxuncións. Estas dúas vilas íntegras...”

(1120.- Bispo Petrus III, de Lugo): *“... Villam de Flamoso cum Familia; in litore Minei Villam de Pausata cum adjunctionibus et Familia; Ecclesiam Sancti Petri de Farnadarios, Sanctam Eulaliam de Quinte, villam de Coleses, Villar de Farnadarios, Sanctam Eolaliam de Cerceda, Vilam de Ansilam, Sanctum Julianum de Monumento, Sancta Eolaliam Altam una cum archipresbiteratu de Banti e tributibus omnibus; et universis Ecclesias a Litore Minei ad Monte Cupari et hereditates Sancti Martini et Sancte Eulalie et ceteras Villas de Bolanio, quoniam Ovetum in praedictis partibus Episcopalia jura licet injuste tenebat.”*

“... A vila de Chamoso cos seus servos. Na beira do Miño a vila de Pousada coas súas adxuncións e servidume; a igrexa de San Pedro de Farnadeiros, Santalla de Quinte, a vila de Coeses; Vilar de Farnadeiros, Santalla de Cerceda; A Vila de Anseán, San Xulián de Monumento; Santalla Alta xuntamente co arciprestado de Bande e con todos os seus tributos; e numerosas igrexas dende a ribeira do Miño ao Monte Cubeiro e coas herdades de San Martiño e Santalla e outras vilas en Bolaño, que todas elas tiña nas anteditas partes o bispado de Ovedo, aínda que por inxustos dereitos...”

(145.- Papa Eugenius).- *“.....Dilectis filiis Clero et Populo de Lemos, de Sarria, de Flamoso, de Paramo, de utraque Neira, de Navia de Suarna, de Buron, de Balonga, de Aviancos, de Camba et de Elma”*

“...Amados fillos, clero e pobo, de Lemos, de Sarria, de Chamoso, do Páramo, dunha e outra Neira, de Navia de Suarna, de Burón, de Valonga, de Abeancos, de Camba e de Elma...”

(1154, Emperador Adefonsus).- *“... per terminos statutos scilicet Neiram superiorem et inferiorem, Valongam, Flamosum, Froianos, Lemos, Verosimo, Savinianos, Paramos, Asma, Camba, Dezon et Aveancos...”*

“...polos termos establecidos, segundo estes son manifestos: Neira de Rei e Neira de Xusá, Valonga, Chamoso, Froián, Lemos, Brosmos, O Saviñao, O Páramo, Asma, Camba, Dozón e Aveancos...”

(Inventarium de Hereditatibus Lucensis Canonicae (de arredor de 1160)

“...Ecclesiam Sanctae Eolaliae Altae quam longo tempore posedit lucensis ecclesia...” “... Et in Felgosa, unde Suaris Muniz dedit sestam partem: Adefonsus Roderiquiz, tertiam et fit medietas: Item in Felgosa medietatem quam comparavit Domna Geloira Muniz de Munione Cidiz.....” “...In territorio Flamoso villam de Maurey, tertiam partem quam dedit Xemena Sancii, cum ecclesia Sanctae Mariae et cum familiis, cum cauto, cum caritel et cum villa de Lago: Item simili modo de Ansiam, tertiam partem cum ecclesia et familia: In ripa Tordena, villam de Palatios cum ecclesia et familiis e adjunctionibus et caritel et cauto, videlecit, tertiam partem, de ipsis hereditatibus prenomminatis: Marij et Ansiam et Palatios, (unde) dedit Sancius Sancii quartam partem cum omni suo directo: Item de Ansiam villam quam dedit Maria Muniz pro anima sua: In Villa nova hereditatem quae fuit de Froila Guimaraz: Sanctio Juliani de Tordenella, sestam partem, quae fuit de Domna Guixavara; et portionem de Froila Vimaraz: In Franquiam, ubi dicunt Veiga, quartam partem, quam dedit Munio Eriz: et aliam quartam, quam dedit Froila Vimaraz: cum quarta de ipsa ecclesia: Sanctun Julianum de Monumentum quam per longum posedit Lucensis Ecclesia cum adjunctionibus suis ab íntegro: In ripa Tordena Vilam quam dicunt Bonam: et in Petrafitia villam quam dicunt Gallinarios, quas dedit Froila Vimaraz: In ripa Flamosi. villam quam dicunt Dunalbam, quam dedit Pelagius Garsia pro anima sua: In ipsa villa homines cum hereditatibus, quae per longum tempus possedit Lucensis Ecclesia: In Caprarios homines cum hereditatibus suis: In.....homines cum hereditatibus: In territorio Farnadarios ecclesiam Sanctae Eolaliae de Cerceda: et ecclesiam Sanctae Eolaliae de Quinte: et ecclesiam Sancti Petri de Farnadarios: istas

ecclesias cum omni suo directo ab integro: Villam de Sernandi cum familiis ab integro: Villam de Villar, quam dedit Rudericus Petriz: Villam de Pousada cum familiis et adjunctionibus suis et caritel et cautum per longum tempus possedit Lucensis Ecclesia: Villam de Quinti cum hominibus et hereditatibus suis ab integro: Villam de Portu cum hominibus et hereditatibus suis ab integro: In Framir hereditatem cum familia: In Villar hereditate, quae fuit de Froila Alvariz cum omni sua progenie: In Quintanella hereditatem et familiam: In ripa Flamosi in ipsa villa quam dicunt Flamoso duas quintas de ipsa villa et cauto (quod dedit) comitissa Domna Onega pro animabus filiorum suorum.....”

“ ... A igrexa de Santalla do Alto que por longo tempo a posuíu a igrexa de Lugo...” “... E en Folgosa, na que Suaris Muniz deu a sexta parte: Adefonsus Roderiquiz, unha terza e fixo así a metade: tamén en Folgosa a metade que comprou dona Geloira Muniz a Munione Cidiz...” “...-No territorio de Chamoso na vila de Marei, unha terza parte que a deu Xemena Sancii, coa igrexa de Santa María e cos servos, co couto, co caritel e coa vila de Lago; tamén da mesma maneira en Anseán, unha terza parte coa igrexa e os servos: na ribeira da Tórdea, a vila de Pacios coa igrexa e os servos e coas adxuncións e caritel e o couto, é a saber, a terza parte, desas herdades anteditas: Marei e Anseán e Pacios, nas que deu Sancius Sancii a cuarta parte con todo o seu dereito: Tamén en Anseán a vila que deu María Muniz pola súa ánima: na Vila Nova a herdade que foi de Froila Guimaraz: en San Xulián de Tórdea, a sexta parte, que foi de Dona Guixavara; e a porción de Froila Vimaraz: en Franqueán, onde din A Veiga, a cuarta parte, que a deu Munio Eriz: e outra cuarta, que a deu Froila Vimaraz; coa cuarta parte desa igrexa: San Xulián de Monumento que por longo tempo a posuíu a igrexa de Lugo, integramente, coas súas adxuncións: na ribeira da Tórdea a Vila que din Boa: e en Pedrafita a vila que din Galiñeiros, que a deu Froila Vimaraz: na ribeira do Chamoso a vila que din Donalbán, que a deu Pelagius Garsia pola súa ánima: nesta vila os homes coas herdades, que por longo tempo posuíu a igrexa lucense: en Cabreiros, os homes coas herdades súas: en... os homes coas herdades: no territorio de Farnadeiros a igrexa de Santalla de Cerceda: e a igrexa de Santalla de Quinte: e a igrexa de San Pedro de Farnadeiros: estas igrexas con todo o seu dereito integramente: a Vila de Sernande con todos os

servos: a Vila de Vilar, que a deu Rudericus Petriz: a Vila de Pousada cos servos e as súas adxuncións e caritel e couto que por longo tempo os posuíu a igrexa lucense: a Vila de Quinte cos homes e herdades de seu integramente: a Vila de Porto con todos os homes e herdades de seu: en Framil a herdade cos servos: en Vilar a herdade, que foi de Froila Alvariz con toda a súa proxenie: en Quintela a herdade e os servos: na ribeira do Chamoso, nesa vila que din Chamoso, as dúas quintas partes desa vila e couto (que deu) a condesa dona Onega polas animas dos seus fillos...”

(1234)“....*duodecimam partem Ecclesiae de Sancta Maria de Pineiro, quae est in territorio de Flamoso cum omnibus pertinentiis...*”.

“... a doceava parte da igrexa de Santa María de Piñeiro, que está en Terra de Chamoso, con todas as súas pertenzas...”.

(1317: Frei Joan , bispo de Lugo).- “.... *ena yglejia de Santa Maria de Piñeyro, que esta e he en terra de Chamoso, ena qual terra vos avedes jurisdizon por razon de Maestrescolia; E este Padroadigo que nos habemos ena Yglejia de Santa Maria de Piñeyro, ajuntamolo para senpre de consentemento , e ouotorgamento do Cavido da Yglejia de Lugo..” ..(Pedro Yanes)..” ..toda a jurisdizon, quanta eu hey ena Yglija de San Salvador de Rimian de instituir, de visitar, de correger...”.*

(CORNIDE, Xosé.- *Los viajes de José Cornide por España y Portugal, de 1754 a 1801*).

“ ...Desde Carracedo a Lugo hay cuatro leguas, la primera a la PONTE DE LAGO, situada sobre el río Tórdea, la segunda al Hospital de Chamoso y las dos a Lugo, sin que en este espacio haya lugar de consideración.

Toda la tierra es la que llaman de Chamoso que se extiende desde las riberas de Riomol y Uriz hasta el Neira y se riega por el ya dicho Tórdea, por el río Galiñeiros, y otros dos o tres arroyos de poco nombre y cuyas aguas sólo se aprovechan en algunos prados.

Chamoso es fértil en centeno, poco trigo, muchos nabos, castaña, ganado vacuno y de lana y algún caballar, y así en Chamoso como en las dos riberas de Uriz son muy comunes los curtidos...”

3. XURISDICIÓN E POBRA DE ADAI (marquesado de Sarria).-

A xurisdición da Pobra de Adai, na que había un meiriño nomeado polos condes de Lemos, formaba parte do marquesado de Sarria (Estado de Sarria). A vila da Pobra de Adai e o seu alfoz era cabeceira dunha unidade territorial formada polas seguintes parroquias: 01.- Adai. 02.- Arcos. 03.- Bergazo. 04.- Cabreiros. 05.- Camposo. 06.- Castrillón. 07.- Cellán. 08.- San Bartolomeu de Chamoso. 09.- San Cristovo de Chamoso. 10.- O Corgo. 11.- Espasande. 12.- Santo Estevo de Farnadeiros. 13.- Santo Estevo de Folgosa. 14.- San Martiño de Folgosa. 15.- Franqueán. 16.- Laxosa. 17.- Marei. 18.- Miranda. 19.- Paderne. 20.- Piñeiro. 21.- Queizán. 22.- Quinte. 23.- Sabarei. 24.- San Pedro de Farnadeiros. 25.- Manán de Abaixo. 26.- Moreira. 27.- Santo André de Chamoso. 28.- Souto de Torre. 29.- Soutomerille.

(1454-1491) Documento feito na Pobra de Adai. Ano do nacemento do noso señor Xesucristo de mil e catrocentos e noventa e un anos des e nove dias andados do mes de maio ena vila de Adai ante Gomes Alvares alcalde ordenario eno dito lugar parecio ende de presente Frei Juao flaire eno dito mooesteiro de Santa Maria Madalena de Sarria e presentou ante o dito alcalde un libro de notas que dizia quedado de Lopo de Luases notario publico defunto.....Tests. que foron al autorgamento de las ditas notas Diego Dias do Corgo e Juao de Luases e Roi de Gondel e Pero Nunes, fillo de Alonso Saavedra.

(1.10.1495) Sobre a administración da xustiza na Pobra de Adai. Iniciativa para que se lles faga xustiza aos veciños das Pobras do Alfoz de Adai, San Xiao e Triacastela, que son en Galicia, sobre a razón do costume que teñen de libraren os preitos civís e criminais neles, polos seus alcaldes, e non iren a emprazamentos de meririños e xuíces da vila de Sarria e da súa fortaleza, agás por vía de apelación.

(1734) Preito proposto por Tomé Pardo Montenegro, veciño da Pobra de Adai.

(1737) Preito de fidalguía proposto por Agostiño Sanchez Cedrón, de San Xulián de Campelo, da xurisdición da Pobra de Adai.

(1805) Preito de fidalguía proposto por Anxo Silva, de San Xoán do Corgo, da xurisdición da Pobra de Adai.

(1805) Preito de fidalguía proposto por Anxo Silva, de San Xoán do Corgo, da xurisdición da Pobra de Adai.

PAZOS GARCÍA, Diego (1916): *Apuntes acerca de la Historia la Villa y comarca de Sarria*.

“A Pobra de Adai, xurisdición ordinaria dunha pequena vila, con casa de Audiencia e cárcere e 27 freguesías e os coutos de Marrondo e Fonteita, con 1000 vasalos, escribán e meiriño”.

A xurisdición da Pobra de San Xiao abarcaba as freguesías de: Abragán, Bande, Camposo, Cela, Cerceda, Escoureda, Lapio, Maceda, Moscán (Sta. Cruz), Moscán (Sta. M.ª Madanela), Muro, Neira, Santalla, Viance, Vilaleo, Vilarello e Vilafiz.

Á xurisdición da cidade de Lugo pertencíanlle as parroquias de Segovia e Vilachá de Chamoso.

Á xurisdición da Encomenda de Portomarín pertencíanlle a parroquia de Manán de Arriba.

COUTOS

Ademais das xurisdicións anteditas había pequenos coutos señoriais con curto número de vasalos.

En San Pedro de Arxemil: Arxemil, Perliños e Boelle

En Fonteita: O Barrio, Chavín e Baldomiro

Franqueán: Couto do Vilar de Oubime e Couto do Bispo de Lugo

En Farnadeiros e San Fiz de Paradela: Paradela e Placer; Vilanova; San Fiz e Chamoso.

Diccionario Madoz (1845).- Antiga xurisdición da provincia de Lugo. Compúñase dunha vila e 29 freguesías, ás que lle nomeaban xuíz ordinario por distintos señores, e a saber: o conde de Lemos á Vila de Adai e freguesías de Adai, Arcos, Bergazo, Cabreiros, Camposo, Castrillón, Cellán, San Bartolomeu de Chamoso, San Cristovo de Chamoso, O Corgo, Espasande, Santo Estevo de Farnadeiros, Santo Estevo de Folgosa, San

Martiño de Folgosa, Franqueán, Laxosa, Marei, Miranda, Paderne, Piñeiro, Queizán, Quinte e Sabarei e polo mesmo conde e o cabido de Lugo a de San Pedro de Farnadeiros; polo conde e a Encomenda de Portomarín (relixión de San Xoán) a Manán de Abaixo; pola mesma casa de Lemos e o mosteiro de Meira (orde de San Bernardo) a de Moreira; polo citado conde e o marqués de Castelar a Santo André de Chamoso; a Souto de Torre pola casa citada e finalmente a Soutomerille por don Xoán de Neira e don Manuel Pallín.

4. O PRIMEIRO CONCELLO CONSTITUCIONAL DE ADAI (1820/ 1823).-

Formou parte do Partido xudicial de Lugo (n.º 46) no que se integraron os 16 novos concellos constitucionais, que indicamos, ordenados pola súa contribución anual :

Lugo (259.526 Rs 27 Ms); San Martiño de Carballido (19.834 Rs 3 Ms); San Miguel de Bacurín (18.769 Rs 13 Ms); Adai (13.695 Rs 17 Ms); O Páramo (12.004 Rs 6 Ms); San Xoán do Campo (10.701 Rs 15 Ms); Castro de Rei (9.856 Rs 23 Ms); Ferreira de Pallares (8.989 Rs 17 Ms); San Xoán de Portomarín (8.021 Rs); Friol (7.880 Rs 20 Ms); Torredeiz (7.819 Rs 17 Ms); A Pobra de San Xiao (6.769 Rs 3 Ms); Luaces (6.440 Rs 6 Ms); Riomol (2.424 Rs 17 Ms); Lea (2.420 Rs 27 Ms).

Carecemos, de momento, de fontes fiables para coñecermos cales eran as parroquias que o compoñían, sendo de supoñer que, substancialmente, estaría formado polas parroquias da antiga xurisdición da Pobra de Adai, menos algunhas freguesías que se integrarían nos concellos de Lugo e Riomol.

5. A VOLTA AO SISTEMA DE XURISDICIÓNS E COUTOS.-

Entre 1823 e 1835, a reacción absolutista, trouxo como consecuencia a supresión do sistema municipal, aínda que por motivos prácticos puido haber algunhas actuacións modificadoras, por agregación e segregación de coutos, estando rexidas as xurisdicións por alcaldes reais.

6. O SEGUNDO CONCELLO CONSTITUCIONAL DE ADAI (1835/1840).-

A dificultade de sistematizar a difusa información referida aos recuperados concellos

constitucionais, leva a pensar que, nun primeiro momento, os concellos de 1837 estivesen formados polas mesmas parroquias dos concellos de 1820/1823.

O certo é que varias das parroquias do actual concello do Corgo variaron a súa pertenza a un ou a outro concello e foron adscritas aos partidos de Lugo, Sarria e Cruzul, segundo sopraren os ventos da política.

O segundo concello de Adai, antecedente principal do actual concello do Corgo, debeu de estar integrado por non menos de 27 parroquias e entre elas estaban Paderne, Sabarei, Miranda, Franqueán e Piñeiro.

No concello da Pobra de San Xiao estaban 8 parroquias que, en 1840, pasaron a formar parte do concello do Corgo: Castrillón, Cerceda, Lapio, Maceda, Abragán, Camposo, Cela e Escoureda.

E, finalmente, eran do concello de Lugo, como procedentes da antiga xurisdición da cidade bispal, as parroquias de Segovia e Vilachá de Chamoso.

Entre os anos 1837 e 1840, o concello de Adai perdeu as parroquias de Paderne (que pasou a Lugo), Sabarei (que pasou á Pobra de San Xiao), Miranda (que pasou a Neira de Rei) e Franqueán (integrada en Láncara)

O Partido xudicial de Lugo, nese tempo, estaba formado polos concellos de Lugo, Outeiro de Rei, Ferreira de Pallares, Friol, Castro de Rei, Luaces, Castroverde e Adai.

7. CONCELLO DO CORGO (1840).-

Por circular da Xunta de Goberno Provisoria da provincia de Lugo, de 9 de outubro de 1840, foi acordado reformar a división xudicial e municipal da provincia e así a parroquia de Santa Mariña de Franqueán pasou integrarse no Partido de Lugo, ao tempo que se suprimiron un total de trinta concellos.

Créase un novo concello, o do Corgo, dentro do Partido xudicial de Lugo (Lugo, Outeiro de Rei, Guntín, Friol, Castro de Rei, Pol, Castroverde e O Corgo), quedando subsistentes os concellos da antiga división ata que se verificaron as novas eleccións.

Dende entón, perdido o peso histórico da Pobra de Adai, en Terra de Chamoso, as parroquias de entre Chamoso e Neira levarán a denominación de **CONCELLO DO CORGO**, pesando substancialmente na nova situación de capitalidade a maior centralidade do lugar e o feito de estar na estrada xeral de Madrid á Coruña, aínda que non contaba nin con Casa de Audiencia nin con cárcere propias e si que as había na cabeceira da antiga xurisdición.

RELACIÓN DAS PARROQUIAS DO CONCELLO DO CORGO (BOPL, 28.02.1845).

A repartición da “Contribución por palla e utensilios”, do ano 1845, entre as parroquias permite coñecer a maior ou menor entidade dentro do conxunto e a capacidade fiscal das parroquias, establecendo xa definitivamente a estrutura municipal, mantida sen variacións parroquiais dende entón:

01.- Abragán, San Bartolomeu (70 reais); 02.- Adai, Santiago (100 reais); 03.- Alto, Santalla (141 reais); 04.- Anseán, Santa Catarina (65 reais); 05.- Arxemil, San Pedro (106 reais); 06.- Bergazo, San Fiz (79 reais); 07.- Cabreiros, Santa Mariña (53 reais); 08.- Campelo, San Xoán (72 reais); 09.- Camposo, Santiago (88 reais); 10.- Cela, San Xoán (143 reais); 11.- Cerceda, San Pedro (144 reais); 12.- Chamoso, Santo André (162 reais); 13.- Chamoso, San Cristovo (100 reais); 14 Chamoso, San Bartolomeu (53 reais); 15.- O Corgo, San Xoán (106 reais); 16.- Castrillón, San Salvador (100 reais); 17.- Escoureda, Santa María Madalena (18 reais); 18.- Farnadeiros, Santo Estevo (90 reais); 19.- Farnadeiros, San Pedro (173 reais); 20.- Folgosa, Santo Estevo (177 reais); 21.- Folgosa, San Martiño (196 reais); 22.- Franqueán, Santa María (117 reais); 23.- Fonteita, Santiago (212 reais); 24.- Gomeán, Santiago (231 reais); 25.- Lapío, San Miguel (104 reais); 26.- Laxosa, Santiago (149 reais); 27.-Maceda, San Pedro (50 reais); 28.-Manán de Abaixo, San Cosme (61 reais); 29.- Manán de Arriba, Santa María Madalena (56 reais); 30.- Marei, Santa María (236 reais); 31.- Paradela, San Fiz (168 reais); 32.- Pedrafitá, San Miguel (107 reais); 33.- Piñeiro, Santa María (100 reais); 34.- Queizán, Santa María (100 reais).- 35.- Quinte, Santalla (110 reais); 36.- Sabarei, Santa María Madalena (139 reais); 37.- Segovia, San Xoán (80 reais); 38.- Vilachá de Chamoso, San Xulián (80 reais).

Diccionario Madoz (1845).- Concello na provincia, diocese e Partido xudicial de Lugo (2 légoas), Audiencia territorial e Capitanía xeral da Coruña (16 légoas e media). SITUACION: ao SL da capital de provincia e á esquerda do río Miño, con CLIMA frío, mais bastante san; componse das freguesías de: Abragán, S. Bartolomeu; Adai, Santiago; Alto, Santalla; Anseán, Santa Catarina; Arxemil, San Pedro; Bergazo, San Fiz; Cabreiros, Santa Mariña; Campelo, San Xulián; Camposo, Santiago; Cela, San Xoán; Cerceda, San Pedro; Chamoso, Santo André; Chamoso, San Cristovo; Chamoso, San Bartolomeu; O Corgo, San Xoán; Castrillón, San Salvador; Escoureda, Santa María Madalena; Farnadeiros, Santo Estevo; Farnadeiros, San Pedro; Folgosa, Santo Estevo; Folgosa, San Martiño; Fonteita, Santiago; Franqueán, Santa María; Gomeán, Santiago; Lapío, San Miguel; Laxosa, Santiago; Maceda, San Pedro; Manán de Abaixo, Santa María Madalena; Manán de Arriba, San Cosme; Marei, Santa María; Paradela, San Fiz; Piñeiro, Santa María; Quinte, Santalla; Sabarei, Santa María Madalena; Segovia, San Xoán; Vilachá de Chamoso, San Xulián e Vilarello, Santa María (*), que reúnen sobre 1.200 CASAS entre os diversos lugares e aldeas de que se compón; o concello reside no Corgo e carece de casa propia así como de cárcere e de escolas dotadas. O TERMO confina cos de Láncara e O Páramo do Partido de Sarria e co de Guntín que o é de Lugo; percórreno grande número de arroxos que como os de Mazandán e Tórdea baixan a se uniren ao Neira, que enriquecido co seu afluente, o Sarria, corre a mesturar as súas augas coas do Miño, que leva o seu curso de N a S polo O do distrito e termo de Quinte e Cerceda. O TARREO participa de monte a chaira con pouco arboredo e encóntranse bos prados de pasto. Os CAMIÑOS que dende Becerreá se dirixen a Lugo e dende esta cidade á Ponte de Neira e á Ponte de Carracedo cruzan o territorio, áchanse pouco coidados e mellores as pontes que facilitan o paso. O CORREO recíbese de Lugo. PRODUCCIÓN: xeralmente cereais, legumes, hortalizas e froitas; cría gando de todas especies; hai caza e algunha pesca. INDUSTRIA: a agrícola, muíños fariñeiros, pouca arrearía e varios oficios de primeira necesidade. COMERCIO: o que proporcionan os mercados inmediatos, con especialidade o de Lugo, a onde levan o sobranse das súas colleitas e se abastecen dos artigos ultramarinos e outros que necesitan. POBOACIÓN: 1.160 veciños, 5.802 almas. RIQUEZA E CONTRIBUCIÓN: cadro

sinóptico co partido. O ORZAMENTO MUNICIPAL: está cuberto por repartición entre os veciños por causa de non teren propios nin arbitrios. Nota (*): Santa María de Vilarello acabou integrándose no concello de Láncara.

8. PARROQUIAS ACTUAIS.-

01.- San Bartolomeu de Abragán .02.- Santiago de Adai.- 03.- Santalla do Alto. 04.-Santa Catarina de Anseán. 05.- San Pedro de Arxemil. 06.- San Fiz de Bergazo. 07.- Santa Mariña de Cabreiros. 08.- San Xulián de Campelo. 09.- Santiago de Camposo.- 10.- San Salvador de Castrillón. 11.- San Xoán de Cela.- 12.- San Pedro de Cerceda. 13.-San Xoan do Corgo. 14.- Santo André de Chamoso. 15.- San Bartolomeu de Chamoso. 16.- San Cristovo de Chamoso. 17.- Santa María de Escoureda. 18.- Santo Estevo de Farnadeiros.19.- San Pedro de Farnadeiros. 20.- Santo Estevo de Folgosa. 21.- San Martiño de Folgosa. 22.- Santiago de Fonteita. 23.-Santa María de Franqueán. 24.-Santiago de Gomeán. 25.-San Miguel de Lapío. 26.-Santiago de Laxosa. 27.- San Pedro de Maceda. 28.-San Cosme de Manán. 29.- Santa María Madalena de Manán. 30.- Santa María de Marei. 31.- San Fiz de Paradela. 32.- San Miguel de Pedrafita. 33.- Santa María de Piñeiro. 34.-Santa María de Queizán. 35.- Santalla de Quinte. 36.- Santa María Madanela de Sabarei. 37.- San Xoán de Segovia. 38.- San Xulián de Vilachá.

9. CAMIÑOS.-

Vía XX .- Camiño Francés de Viduedo a Lugo.- Camiño Francés de Lugo a Monforte de Lemos.- Camiño de Monforte a Meira.- Camiño da Ponte de Neira a Castroverde.- Camiño da Pobra de Adai a Lugo .- Camiño Real de Madrid á Coruña.- Estrada de Nadela a Valdeorras.- Camiño de Ferro de Palencia á Coruña.- Estrada Nacional VI.- Autovía A-6.

10. ARCIPIRESTADOS.-

1755

As parroquias do actual concello do Corgo formaban parte de catro arciprestados.

COUTOS DE LUGO: San Xulián de Vilachá de Chamoso (era anexo de San Mamede dos Anxos, que tiña tamén por anexo a Santo André do Castro. Provisión alternativa entre o cabido de Lugo e a

casa e coto de Lamas de Moreira. Renda: 2.200 reais). -San Xoán de Segovia (era anexo de San Pedro de Romeán, que tamén tiña por anexo a Santo Estevo de Paderne. (Provisión da Súa Maxestade e o bispo de Lugo. Renda: 3.000 reais)...

FARNADEIROS: San Pedro de Cerceda con Santalla de Quinte (provisión da Súa Maxestade e o cabido de Lugo. Renda: 1.100 reais).- San Pedro de Farnadeiros con Santo Estevo de Farnadeiros (provisión da Súa Maxestade e o cabido de Lugo. Renda: 800 reais) .- San Miguel de Lapío con Santa María Madanela de Sabarei (provisión da Súa Maxestade e o cabido de Lugo. Renda: 2.200 reais).- Santa María Madanela de Manán de Arriba (parroquia exenta, era da Encomenda de Portomarín da Orde de San Xoán do Hospital de Xerusalén. En 1874 pasou para a diocese de Lugo) . -San Fiz de Paradela con Santa Mariña de Cabreiros. (Provisión laical do conde de Lemos. Renda: 2.200 reais). (Total: 9)

PICATO: San Bartolomeu de Abragán (vicariato de provisión do mosteiro de Samos, que lle pagaba ao cura. Suprimida como parroquia antes de 1890) .- Santa María de Marei con Santiago de Gomeán. (Provisión da Súa Maxestade e o cabido de Lugo, alternando co Bispo. Renda: 2.200 reais).- Santalla de Picato (Santalla do Alto) con San Salvador de Castrillón (provisión laical do conde de Lemos. Renda: 1.000 reais).- Santa María de Franqueán (anexo de San Salvador de Toirán, da que tamén era anexo Vilarello. Provisión laical do señor de Láncara. Renda: 2.200 reais). (Total: 6)

MESTRESCOLÍA: Santiago de Adai con Santa María de Piñeiro (provisión laical do conde de Lemos. Renda: 1.000 reais) .- Santa Catarina de Anseán (provisión laical do conde de Altamira. Renda: 800 reais) .- San Pedro de Arxemil con San Bartolomeu de Chamoso e San Miguel de Pedrafita (provisión dos morgados de Arxemil e Pedrafita e o convento da Nova de Luio. Renda: 2.200 reais).- San Xoán do Corgo con San Fiz de Bergazo e San Cristovo de Chamoso. (Provisión laical do conde de Lemos. Renda: 2200 reais). - San Pedro de Santo André de Chamoso (provisión laical do marqués de Castelar. Renda: 1.100 reais).- San Martiño de Folgosa, con San Xoán de Folgosa, San Pedro de Folgosa e Santo Estevo de Folgosa (provisión laical de varias voces. Renda: 2.200 reais). - Santiago de Fonteita (provisión laical do dono do coto de San Pedro de Cellán.

Renda: 800 reais).- Santiago de Laxosa con San Cosme de Manán de Abaixo (provisión laical do conde de Lemos. Renda: 1.500 reais).- Santa María de Queizán con San Xulián de Campelo (a provisión de Queizán, laical de varias voces, a de Campelo, do cabido de Lugo). (Total: 19).

SARRIA: Santiago de Camposo, con San Xoán de Cela e San Pedro de Maceda (provisión laical do conde de Lemos. Renda: 4.000 reais).- Santa María Madalena de Escoureda (provisión laical do Señor de Lánacara. Renda: 2000 reais)... (Total: 4).

1915

FARNADEIROS (20).- Parroquias: Anseán.- Cerceda.- O Corgo.- Chamoso.- Escoureda.- Farnadeiros.- Laxosa.- Lapío.- Marei.- Paradela. (Total: 10).

Anexos: Bergazo.- Cabreiros.- Cela.- Chamoso.- Farnadeiros.- Maceda.- Manán de Abaixo.- Manán de Arriba.- Quinte e Sabarei. (Total: 10).

PICATO (20): Bande.- Covas.- Folgosa.- Franqueán.- Lánacara.- Muro.- O Páramo.- Picato.- Toirán.- Touville.- Vilaleo. (2 do Corgo, 9 outros concellos).

Anexos: Agustín.- Alto.- Carracedo.-, Gomeán.- A Lama.- Lebruxo.- Recesende.- Traslise.- Vilarello. (Total: 2 do Corgo, 7 outros concellos).

MESTRESCOLÍA (22).- Parroquias: Adai.- Arcos.- Arxemil.- Barredo.- Fonteita.- Gondar.- Goi.- Monte.- Moreira.- Queizán.- Romeán. (Total: 4 do Corgo, 7 outros concellos).

Anexos: Campelo.- Paderne.- Pedrafita.- Piñeiro.- Recesende.- Segovia.- Soutomerille.- Souto.- Tórdea (Total: 4 do Corgo, 6 outros concellos). Eclesiasticamente aparecen suprimidas seis parroquias.

2013

ARCIPRESTADO DE LUGO.- 01.- Santiago de Adai . 02.- Santalla do Alto. 03.- San Pedro de Arxemil. 04.- San Fiz de Bergazo. 05.- Santa Mariña de Cabreiros. 06.- San Xulián de Campelo. 07.- San Salvador de Castrillón. 08.-San Xoán do Corgo. 09.- Santo André de Chamoso. 10.- San Bartolomeu de Chamoso. 11.- San Cristovo de Chamoso. 12.- Santo Estevo de Folgosa. 13.- San Martiño de Folgosa. 14.- Santiago de Fonteita. 15.- Santa María de Franqueán. 16.-Santiago de

Gomeán. 17.-Santiago de Laxosa. 18.- San Miguel de Pedrafita. 19.- Santa María de Piñeiro. 20.- Santa María de Queizán. 21.- San Xoán de Segovia. 2.- San Xulián de Vilachá.

ARCIPRESTADO DE SÁRRRIA-SAMOS.- 01.- San Bartolomeu de Abragán. 02.-Santa Catarina de Anseán. 03.- Santiago de Camposo. 04.- San Xoán de Cela. 05.- San Pedro de Cerceda. 06.- Santa María de Escoureda. 07.- Santo Estevo de Farnadeiros. 08.- San Pedro de Farnadeiros. 09.- San Miguel de Lapío. 10.- San Pedro de Maceda. 11.-San Cosme de Manán. 12.- Santa María Madalena de Manán. 13.- Santa María de Marei. 14.- San Fiz de Paradela. 15.- Santalla de Quinte. 16.- Santa María Madalena de Sabarei.

(Nesta nova reordenación aparecen recollidas as 38 parroquias da relación civil, sen supresión de ningunha delas, que pasan a seren servidas, debido ao pouco número de cregos existente, por sacerdotes que atenden o pasto espiritual de varias delas ao mesmo tempo, desaparecendo a antiga figura do curato e anexos e mesmo sen teren residencia fixa nelas).

11.EVOLUCIÓN DA POBOACIÓN DO CONCELLO DO CORGO.-

1845	(5.082 habitantes)
1873	(7.325 habitantes)
1887	(6.616 habitantes)
1900	(6.813 habitantes)
1910	(7.288 habitantes)
1920	(8.031 habitantes)
1930	(7.775 habitantes)
1940	(8.065 habitantes)
1950	(8.544 habitantes)
1960	(7.399 habitantes)
1970	(5.454 habitantes)
1981	(5.001 habitantes)
1991	(4.768 habitantes)
1996	(4.556 habitantes)
2013	(3.730 habitantes)

CONCLUSIÓNS

Os datos referidos á xeografía física e política do actual concello do Corgo e aos seus lugares e parroquias, recollidos de fontes documentais, permiten coñecer a evolución poboacional e as tendencias de fixación e desenvolvemento e deberían levar a que, de maneira sistemática, se

faga un máis amplo traballo de campo no que, parroquia a parroquia e lugar a lugar, se estuden as diferentes comunidades que o conforman levando adiante un labor de recollida da toponimia menor, o censo de casas actuais e das xa desaparecidas, con identificación dos nomes tradicionais, facendo un sistemático estudo poboacional, tendo en conta a ampla documentación procedente dos arquivos parroquiais que se custodia no Arquivo Diocesano, Arquivo Municipal, compilación de libros, publicacións, biografías, notas xornalísticas, etc. relacionadas co concello do Corgo ou coas xentes das terras de Chamoso e Neira.

A formación desa base documental é tarefa urxente, porque o proceso de despoboamento do medio rural leva, sen dúbida, á perda de informadores, e, por exemplo, se aínda se conserva memoria dos nomes dos penedos, das portelas, das congostras e das fontes, é preciso dar comezo a ese traballo de campo, no convencemento de que, en poucos anos, centos de puntos da xeografía local corguesa perderán toda referencia, ocultos polos matos que inzan os leiros e pola arañeira do esquecemento froito da perda dos homes e mulleres que os singularizaban e individualizaban.

¿Cantos dos topónimos que en 1753 sinalaban extremas parroquiais son coñecidos hoxe ?.
¿Cantos nomes de montes, leiros e prados se perderon no camiño da nugalla ao permitiren as deturpacións consagradas no Catastro de Rústica ou na cartografía oficial, de maneira caprichosa e totalmente intolerable?

Se non se leva adiante o labor de fixar científica e documentalmente, cantos máis datos mellor,

referidos aos actuais núcleos de poboación, en poucas décadas non quedará lembranza de moitos nin haberá concreción dos poucos que resten.

Co presente traballo, no que aparecen uns poucos datos referidos á Terra de Chamoso, que deben dar lugar a un traballo de actualización, preténdese sensibilizar os lectores para que cadaquén, no seu eido parroquial, faga o labor de pescuda preciso e, en definitiva, reunindo todos os datos, se forme un corpus amplo e documentado no que se recolla todo o que sobre o pasado aparece espallado en diversos fondos e publicacións e tamén se recolla o que, no presente, son as comunidades poboacionais corguesas.

BIBLIOGRAFÍA:

GARCÍA CONDE, Antonio; LÓPEZ VALCÁRCEL, Amador.- "Episcopologio Lucense" (Lugo, 1991).

LÓPEZ ARIAS, Xaime.- *Santa María Madalena de Sarria* (Deputación Provincial de Lugo, 1996).

PAZO LABRADOR, Alberte e SANTOS SOLLA, Xosé Manuel.- *Poboación e Territorio*.

Diccionario Madoz (1845/1850)

Diocese de Lugo: *Guía Eclesiástica de la Diócesis de Lugo*.- Imprenta Gerardo Castro (1915).

As Parroquias Galegas nos últimos cen anos. Xunta de Galicia. CEOU. (1984).

Tumbo Vello da Catedral de Lugo

ÁLVAREZ, Lucas.- *Tumbo de Samos*